

Planetari Municipal de l'Escola del Mar - 50è aniversari

La màgia de l'univers des del Guinardó

Isabel Busquets Corbera

“Sigui quin sigui el camí, el nostre destí va lligat indissolublement a la Ciència”
Carl Sagan, *Cosmos*

El plaer de contemplar el cel quan es fa de nit, ens porta el record de Galileu Galilei (1564-1642) nascut a Pisa, Itàlia. Ell va ser un dels primers astrònoms que el va observar amb un aparell sorprenent: el telescopi. Amb les seves observacions donà suport a la teoria heliocèntrica de Nicolau Copèrnic. Amb l'arribada de l'home a la Lluna a bord de la nau Apol·lo XI, tripulada pels astronautes Neil Armstrong, Edwin Aldrin i Michael Collins, el 20 de juliol de 1969, es fa un gran salt endavant: “És un petit pas per l'home, però un salt gegant per la humanitat”, va dir l'astronauta Neil Armstrong al baixar de la càpsula espacial *Eagle* i trepitjar per primera vegada el satèl·lit de la Terra. En aquella època d'efervescència per l'astronomia, una de les universitats de Minnesota (EUA) va fer donació d'un planetari escolar model Nova III/1962 construït per Spitz Laboratories a Chadds Ford, Pennsylvania (EUA) que va ser exhibit al IXè Saló de la Infància i la Juventut de Barcelona. Era el mes de desembre de 1971.

Per a l'ocasió, es va convidar l'astronauta nordamericà Walter Cunningham, que havia estat un dels tripulants de l'Apol·lo VII, en la primera missió de la NASA, al voltant de l'òrbita lunar l'any 1968. *La Vanguardia* va publicar en portada la foto de l'esdeveniment. L'astronauta és nomenat Alcalde Major de l'exposició al Saló de Cent per l'alcalde José Mª de Porcioles. La presidenta de la Sociedad Española de Tejas obsequià Porcioles amb un barret texà. Un grup de nenes i nens, entre els quals hi havia el fill de Cunningham, són fotografiats amb les vares amb els quals actuaran com alcaldes el dia de la inauguració del certamen.

L'astronauta convidat, acompanyat de les autoritats, visità totes les instal·lacions del Saló que ocupaven les dues plantes del Palau del Cinquantenari i de la plaça de l'Univers de la Fira Internacional de Mostres. Va dir unes paraules als assistents en castellà. Mostrà la imensa satisfacció que sentia a l'estar a Barcelona, posant de relleu el seu viat-

ge espacial a bord de l'Apol·lo VII, el primer dels Apol·los tripulats. “Aquesta nova era espacial ha de permetre desenvolupar nous horitzons educatius, que significaran un gran repte per a la humanitat”. Acabà el seu discurs adreçant-se als joves amb aquestes paraules: “Quan vosaltres doneu el proper pas, després del viatge als planetes, espero que us uniu amb mi en mirar endavant ansiosament cap al futur”.

El Planetari Nova III, havia estat molt

En el Saló de la Infancia funcionarà un «Planetarium»

El astronauta Sheppard serà probablement el «Alcalde mayor» del certamen

El Saló de la Infancia, este año, cambiará de marco: pasará del palacio de la Metalurgia al del Cincentenario. Allí ocupará una superficie de 14.200 metros cuadrados, distribuidos en dos plantas, además del espacio que se llenará con diversas instalaciones, en la Plaza del Universo.

Como novedades más notables, la instalación de un «planetarium», que por primera vez se exhibe en España, una pista para bólidos en miniatura que imitará la de Le Mans, varios centros de computadores electrónicos, un estudio de televisión en marcha, y otras muchas atracciones.

El Saló ha cambiado este año su estructura interna, quedando incluido en el programa oficial de la Feria de Barcelona, e iniciando una serie de nuevas actividades, entre las que destacan el homenaje al maestro —llegarán los galardonados con la Cruz de Alfonso X el Sabio— y que junto a los varios agasajos que les preparan, asistirán a unas jornadas de información pedagógica con exposición de medios audiovisuales y cine didáctico.

También se celebrará un certamen de cine de animación, para el que se cuenta con aportaciones de Estados Unidos, Bulgaria, Canadá, Alemania y España, entre otros países.

LA VANGUARDIA 5/12/1971

A l'esquerra, nota de premsa sobre el Saló de la Infància i el Planetari. A dalt, la visita de l'astronauta Cunningham a l'esmentat Saló. A baix, inauguració del Planetari un cop instal·lat a l'Escola del Mar. Es veu l'alcalde Porcioles

visitat pel públic barceloní. En aquells moments, l'aparell estava exposat al costat mateix del stand de l'Escola del Mar que aplicava els principis pedagògics de l'Escola Nova amb una llarga i avantguardista trajectòria. En aquesta exposició hi havia una mostra dels treballs dels seus alumnes, i en particular dels nous aparells emprats en l'observació meteorològica.

L'alcalde José Mª de Porcioles i la Comissió de Cultura havien decidit una vegada acabada l'exposició, regalar el

El astronauta Walter Cunningham recibe el collar y bastón de Alcalde Mayor del Saló de la Infancia y de la Juventud

Ayer, en el Saló de Ciento, don José María de Porcioles hizo entrega del collar y el bastón de alcalde del IX Saló de la Infancia y de la Juventud al astronauta Walter Cunningham, quien a su vez dio los bastones correspondientes a los distintos niños y niñas que actuarán como alcalde de día del certamen, entre los que se encuentra su propio hijo, y, seguidamente, la presidenta de la Sociedad Española de Tejas regaló un sombrero lejano al señor Porcioles

LA VANGUARDIA 18/12/1971

Barcelona: Inauguración de un Planetario en la Escuela del Mar

El alcalde, don José María de Porcioles, acompañado de otras personalidades, examina el nuevo Planetario de la Escuela del Mar, tras haber procedido a su inauguración

LA VANGUARDIA 14/3/1973

planetari a l'escola, el 26 de gener de 1972, amb motiu de la celebració del 50è aniversari del centre. Primer de tot, per instal·lar-lo adequadament, es va haver de construir una edificació annexa a la façana posterior de l'escola, on abans hi havia una zona enjardinada. S'hi distribueixen: a la planta baixa un petit porxo, un vestíbul, els lavabos i una àmplia aula fosca amb capacitat per a uns trenta alumnes. Al pis superior una petita biblioteca i zona de treball amb diferents espais per al responsable del planetari.

Part del dibuix del skyline de Barcelona situat a la base de la semiesfera del Planetari on es projecta la volta celest

L'accés dels visitants d'altres escoles i instituts es farà per la porta d'accés del carrer de Brussel·les.

Per fi, el 14 de març de 1973 se celebra a l'escola la inauguració oficial amb l'assistència de les autoritats. Lluís Pujol Senovilla, professor de la Universitat de Barcelona i també especialista en astronomia va ser nomenat director del nou Planetari Municipal. Posteriorment es van programar unes sessions d'introducció a l'astronomia adreçades al professorat. L'any 1979 ja es realitzen les sessions per als alumnes del Cicle Superior d'Educació General Bàsica de l'escola. Aprenen a reconèixer els noms dels planetes, de les constel·lacions, les nebuloses, la situació de les estrelles, les galàxies, la història dels astres i com orientar-se observant el cel nocturn. L'Escola del Mar es converteix en la primera escola municipal de l'Estat espanyol, amb un planetari dins del recinte escolar. Un espai obert també a altres escoles, instituts, professorat, estudiants universitaris o antics alumnes que el vulguin visitar. Aquest modern aparell, el NOVA III, permet projectar mig miler d'estrelles, veure tot els moviment dels astres i l'observació de les galàxies com la Via Làctia, sobre una cúpula semiesfèrica de uns 4 metres de diàmetre. El director de l'escola en aquell moment, Hermenegild Francés, es mostrà molt satisfet en rebre aquest inesperat regal, ja que disposar d'un planetari complementava el servei meteorològic iniciat per l'Escola del Mar amb Pere Vergés l'any 1922, en la seva primera ubicació a la platja de la Barceloneta; continuà al Roserar de Montjuïc i finalment a can Sors al Guinardó [vegeu article d'EL POU núm. 2 - 2012]. Ara amb la possibilitat d'observar el cel nocturn i l'estudi dels astres de l'univers, l'Escola del Mar continuava essent Escola de la Ciutat.

El 12 de juny de 1979, visità el Planetari Municipal el científic català Joan Oró, format a la NASA, que va participar en l'anàlisi de les roques i mostres del material recollit pels astronautes al satèl·lit. Va regalar a l'escola una gran foto en color del moment de l'arribada de l'home a la Lluna, amb la nau Apol·lo XI on va escriure aquesta dedicatòria:

“A l'Escola del Mar pionera educativa barcelonesa en els camps de la meteorologia i de l'espai sideral”.

Lluís Pujol, primer director del Planetari, amb un grup d'alumnes

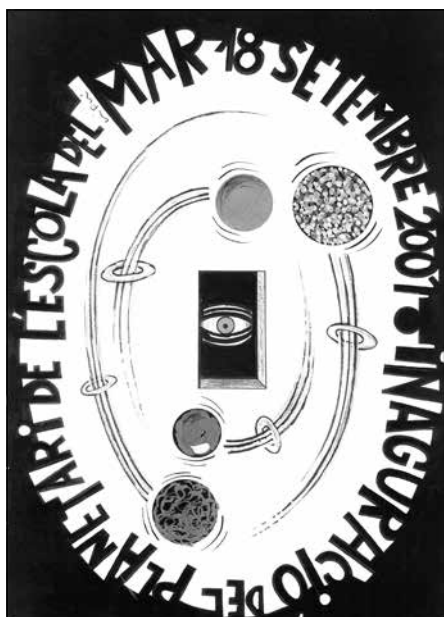

L'astronauta Pedro Duque en una visita al Planetari el setembre de 2001. A la fotografia es veuen l'exalcalde Joan Clos i Lluís Gómez, director del Planetari

El 1984, Laura van Messen Auladell, nova responsable del Planetari, va editar un Quadern de Treball anomenat *Què veiem al cel?* Sugeriments de treball per a una visita al Planetari en el qual incorporà noves activitats per als alumnes de Cicle Inicial, Cicle Mitjà i Parvulari. L'any 1986 la revista *Garbí*, de l'escola, recull les primeres cròniques dels alumnes sobre aquesta experiència. El fet més celebrat de l'any va ser l'observació del famós cometa Halley, que el petits relacionaren ràpidament amb l'estel que guià els Reis Mags. Abans d'anar de colònies els alumnes assisteixen a una sessió, per

observar totes les constel·lacions que veuran aquell dies, i aprenen els seus noms: Orió, Casiopea, les Plèiades o Pegasus i com orientar-se amb l'estrella Polar. Arran de la celebració del 25è aniversari, el nou coordinador del Planetari, Josep Maria Esteve, ens descobreix la poesia que amaga l'univers: “Quasi tot el que ens envolta és meravellós; des del més petit ésser viu de la Terra, la nostra Gaia, fins el secret més ocult de l'astre més amagat. Perquè somiar la nit estelada és el primer pas per descobrir una extraordinària poesia. La poesia de l'univers on vivim.”

Del 24 d'octubre al 7 de novembre de

Cartell de Guillem Cifré dedicat a la reobertura del Planetari. A la dreta, Jaume Mas en una sessió actual amb alumnes

Les autoritats municipals amb Pedro Duque el dia de la reobertura

1998 l'astronauta espanyol Pedro Duque va formar part de l'equip del transbordador espacial *Discovery*, que es dedicà a la investigació de la gravetat zero i l'estudi del Sol. L'astronauta va mantenir al llarg de 25 minuts una conversa en directe, responent les preguntes d'un grup d'escolars de diferents llocs de l'Estat espanyol, entre els que hi havia seleccionat un alumne de l'escola. I des de la nau va dir als estudiants: "Mentre ets a l'espai no es distingeixen les fronteres".

El Planetari Municipal va estar tancat uns quants anys, coincidint amb la desaparició sobtada d'Esteve. El projector va haver de ser enviat als EUA al lloc on va ser fabricat per tornar a ser reparat. S'aprofita mentrestant per modernitzar l'edifici i els espais interiors, incorporant uns aparells informàtics i afegint un skyline, amb la silueta de la ciutat a la base de la cúpula, per ajudar a identificar millor la situació i el moviment dels astres al cel. Per fi, l'any 2001 se celebra la seva reobertura aquesta vegada, amb

"Una sola Terra en el Sistema Solar. El seu futur està a les vostres mans"
Joan Oró

l'astronauta Pedro Duque com a convidat d'honor representant l'Agència Europea de l'Espai (ESA). Durant la seva visita conversant amb els representants dels alumnes va dir: "L'observació és un mètode que permet il·lusionar i fomentar el coneixement científic entre els més joves". En aquest acte va estar acompanyat per l'alcalde Joan Clos, la consellera d'Educació, Marina Subirats, la directora de l'escola Teresa Guillaumes, Lluís Gómez responsable del Planetari, autoritats de l'Ajuntament i del Districte d'Horta-Guinardó. Aquell dia, es van organitzar visites al Planetari i tallers per als alumnes en diferents espais del centre.

En una etapa posterior, es van incorporar noves activitats com "Un Planetari a la Carta" o "El cel vist des del Guinardó" amb José Pozo i Marc Santanach, al capdavant. El Planetari s'obre alguns caps de setmana als barcelonins i als veïns del barri. L'any 2009 amb motiu de la creació de l'Any Internacional de l'Astronomia per la UNESCO, l'agrupació astronòmica de Barcelona, Aster, col·laborà organitzant una estesa de telescopis en diferents llocs del centre per observar el cel. Actualment, el responsable del Planetari Municipal l'astrònom i astro-fotògraf Jaume Mas continua amb entusiasme i dedicació la feina de divulgació iniciada pels seus companys. Aquest any 2021 ha estat molt important per als amants de l'astronomia per l'arribada del *Perseverance* al planeta Mart.

El Planetari de l'Escola del Mar complirà aviat els cinquanta anys d'existència. Per celebrar-ho, si voleu gaudir de les meravelles de l'univers i aprendre a observar el cel que ens envolta us heu d'adreçar a: planetarimunicipal@bcn.cat